

# Tasavvufun Temelleri ve Zihinlerin Bulandırdığı Şüphelere Cevaplar – 1. Bölüm

[quote width="auto" align="left|right|none" border="COLOR" color="COLOR" title="EDİTÖRÜN NOTU"]Eşref Yılmaz Hoca Efendinin “**Tasavvufun Temelleri ve Zihinlerin Bulandırdığı Şüphelere Cevapla**” başlıklı makalesini 3 bölüm hâlinde istifâdenize sunacağız inşâallâh.[/quote]

بسم الله الرحمن الرحيم

Meşhur **Cibril hadîs**inde, din mefhumunu; iman, İslâm ve ihsan başlığıyla üç ana unsura ayıran Peygamberimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem), ihsanı “Senin Allah’ı görüyor gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmesen de O’nun seni görmesidir.” şeklinde tarif etmiş ve Cibrîl (Aleyhisselâm), Rasûlüllâh’ın (Sallallâhu aleyhi ve sellem) yanından ayrılıp gittikten sonra şöyle buyurmuşlardır:

“Bu Cibrîl’di. Size dîninizi öğretmek üzere geldi.”[\[1\]](#)

Hız. Peygamber (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ifadelerinde yer alan ihsanın, dînin vazgeçilmez aslî üç parçasından biri olduğu, bunu inkâra yeltenmenin Cibrî-i Emin vasıtasıyla Peygamberimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’in sahâbeye öğrettiği vahiy mahsulu dînin üç temel unsurundan birini inkâr anlamına geleceği, net bir biçimde anlaşılmaktadır.

Hadîs-î şerifteki “ihsan”nın tasavvufa denk geldiğini, açıkça veya îmâ yolu ile bir çok muhakkik âlim ve muhaddis dile getirmiş ve mezkûr hadîsin şerhinde tasavvuf büyüklerinin sözlerine yer vermişlerdir.

Örneğin; **Tâcüddîn es-Sübî** (Rahimehullâh) bu meyanda şu ifadelere yer vermiştir:

“Dînin temel esaslarından olan bu hadis, büyük bir öneme sahiptir. Bana göre, dînin merkezini teşkil etmektedir. Peygamber Efendimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hakikata: ‘Size dîninizi öğretiyor’ sözüyle işaret etmiştir.”

Şurası iyi bilinmelidir ki; şeriat ilimleri, aslında üçtür. Birincisi, fıkıhtır. Zikrettiğimiz hadis-î şerifte “İslâm” ifadesi ile kendisine işaret edilmiştir. İkincisi, usûluddin (yani itikad)’tır. Hadîs-î şerifte kendisine “İmân” ifadesiyle işaret edilmiştir. Üçüncüsü, tasavvuftur. “İhsan” ifadesi ile de bu hakîkate işaret edilmiştir. Bunun haricindekiler, ya bunlara dönüktür ya da şeriat dairesi dışındadır.[\[2\]](#)

**İmam-ı Rabbânî** (kuddise sirruhu) konuyla ilgili şunları dile getirmektedir:

“Bilmelisin ki; şeriatın ilim, amel ve ihlâs (ihsan) diye üç ana unsuru vardır. Bunlar bir araya gelmedikçe şeriat gerçekleşmiş sayılamaz. Şeriat

gerçekleştirdi mi (Allah) Hak Subhanehu'nun rızası gerçekleşti demektir ki; bu tüm dünyevi ve uhrevi mutluluklarının üstünde bir şeydir."

Şu halde şeriatın ötesinde ihtiyaç duyulacak bir şey kalmamaktadır. Bu arada sufilerin ayrıcalıkları arasında yer alan tarikat ve hakikat esasen şeriatın üçüncü ana unsuru olan ihlas(ihsan)ın tamamlayıcı bir unsurdan başka bir işlevi yoktur [3]

Yine, büyük **Muhaddis Eşref Ali Tahânevî** (Rahimehullah) bu bağlamda şunları kaydetmektedir:

"Peygamberimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem)'in anlattığı ihsan, tasavvuf yolunun özü ve özetidir.[4]"

**İmâm Kettânî** (Rahimehullâh), **Ebu'l-Kâsım Alî b. Muhammed**'in "**Zıyâu'n-nehâr**" adlı eserinden şu ifadelerini nakletmektedir:

"...Peygamberimiz'in (Sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe ve vasiyetlerinin büyük bir bölümü tasavvufun içermiş olduğu mesâille ilgilidir. Erkek olsun kadın olsun Sahâbîler bu ilmi Rasûlüllâh (Sallallâhu aleyhi ve sellem)'den almışlardır. Bu sebeple her bir mükellefin öğrenmesi farz olan ilim, Sahâbenin Asr-ı Saâdette almış oldukları ilimlerdir.[5]"

Büyük müctehid **İmam Ahmed b. Hanbel** (Rahimehullah) tasavvuf ehlini sever ve sayardı. Nitekim Hafız **ibni el-Ahdar**; Ahmed b. Hanbel'in "'yeryüzünde sâfîlerden daha üstün topluluk bilmiyorum'" dediğini nakleder.[6]

Teknik olarak ihsan; kulun Rabbi'ne derin bir vecd ve dâimî bir murâkebe içerisinde, sürekli Rabbi'nin kendisini gözettiğinin ve yaptığı her şeyi bildiğinin bilinciyle, Rabbi'ne bakıyormuşçasına ibadet etmesidir. Bu hâl, tasavvuf ilminde "murakebe" ve "müşahade" diye anılmaktadır.

Mürâkabe; kulun, Allah'ın, kendisine yakınlığını hissederek, gizli-açık, hareketli-hareketsiz bütün hallerinde, Allah-u Teâlâ tarafından gözetlediğini aklından hiç çıkarmayıp, daima Allah'ın huzurunda olduğunu zihninde canlı tutmasıdır.

Müşâhade ise; kulun kalbinin de buna şahitlik ederek, sanki Allah'ı görüyormuş gibi olmasıdır. Nitekim aşağıdaki **Hârîse** hadisi bunu ifade etmektedir.

Hiz. Peygamber (Sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Hârîse! Nasıl sabahladın?" diye sordu.

**Hârîse** (Radıyallâhu anh): "Hakîkî bir îmân ile Yâ Rasûlallâh." diye cevap verdi.

Efendimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Harise! Her hal ve hakîkatın bir ispatı vardır. Senin îmân hakîkatının ispatı nedir?" diye sordu.

Harise: "Ya Rasûlallâh! Dünyadan el-etek çekince, gündüzlerim susuz gecelerim de uykusuz hale geldi. Rabbimin Arş'ını ayân-beyân görür gibi oldum. Birbirlerini ziyaret eden cennet ehli ile bağrışıp çağrışan cehennem ehlini

görüyor gibiyim.” dedi.

Efendimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem): “Tamam, Ya Hârise! Bu hâlini muhafaza et. Sen Allah’ın kalbini nurlandırdığı bir kimsesin.”[\[7\]](#)

Keza tavaf esnasında kızını kendisine nişanlamaya kalkışan **Urve**’ye herhangi bir tepki vermeyen **İbni Ömer**, daha sonra kendisiyle karşılaşınca özür dileyip “biz tavaf esnasında gözlerimizle Allah’ı hayal etmeye uğraşıyorduk” der.[\[8\]](#)

İhsan makamına varabilmek için hayati önemi haiz nefis tezkiyesi, Rasûlüllâh (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’in aslî görevleri arasında yer almaktadır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“O (Allah-u Teâlâ), ümmîler arasından kendilerinden olan bir elçi gönderdi, bu elçi onlara Allah’ın ayetlerini okur onları arındırır (tezkiye eder) onlara kitap ve hikmeti öğretir.”[\[9\]](#) “

Şu unutulmamalıdır ki Sahabe-i Kirâm, yalnızca Kur’ân okuyarak, hadis dinleyerek değil, bununla beraber Rasûlüllâh’ın (Sallallâhu aleyhi ve sellem) amel ve ihlâsa yönlendiren feyizli, bereketli, hikmetli sohbetlerine devam ederek, Peygamber Efendimizin sünnetine, tavsiyelerine sıkı sıkıya uyarak ihsan makamına yükselmişlerdir.

Nitekim **Ebû Zerr** (Radıyallâhu anh) buyurmuştur ki:

“Dostum Rasûlüllâh (Sallallâhu aleyhi ve sellem) bana, Allah-u Teâlâ karşısında, âdeta O’nu görüyormuş gibi haşyet duymamı tavsiye etti”.

**İbn Ömer** (Radıyallâhu anh) buyurdu ki:

“Rasûlüllâh (Sallallâhu aleyhi ve sellem) vücûdumdan tutarak bana dedi ki: ‘Allah’a, O’nun seni görüyor olduğunu hissederek ibadet et.’

**Zeyd b. Erkam** (Radıyallâhu anh)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlüllâh (Sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır:

“Allahı görüyormuş gibi hareket et. Zira, sen O’nu görmüyor olsan da, O seni görüyordur (bunu bil!)”.

Sonuç olarak şunu belirtelim ki; ihsan makamı, İslâm Dîninin bir parçası olduğuna göre, dünyaya karşı son derece ilgisiz, Allah ve Rasûlüne derin sevgi ve muhabbet besleyen, âhireti aklından çıkarmayan, sabır metanet, rıza ve teslimiyet noktasında üstün meziyetlere sahip müstesna sahâbe neslinin, tasavvûfî ilmin ve tasavvufî yaşamın ilk müntesipleri olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bundan dolayı, **Hafız Ebû Nu’aym el-İsfehânî** (Rahimehullah) “**Hılyetü’l-evliyâ**” adlı eserinde, başta Hulefâ-ı Râşidîn olmak üzere sahâbe ve tâbîinin ileri gelenlerini tasavvuf ricâli arasında zikretmektedir.

**Kettânî** (Rahimehullâh), “Tasavvuf ilmine dair ilk söz söyleyenler sahâbîlerdir” başlıklı konu içerisinde, tespitini şu şekilde dillendirmektedir:

“Tasavvuf ilmi hakkında ilk söz söyleyen kişi **Hız. Ali**’dir”.[\[10\]](#)

## Sual – cevap

Yeri gelmişken bazı suallere elden geldiğince kısa kısa cevaplar vermeye çalışacağız.

### 1- Tasavvuf nedir? Tasavvuf hareketi, hangi aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır?

Bir kimse, kendi nefsinin hallerini gözden geçirip incelediğinde, kemal noktasında kendisinin ne kadar eksik olduğunu, bu hususta ahlaki olgunluk kazanmak için bir başkasının yardımına muhtaç olduğunu fark eder. Kişi, bunun farkına vardığında, içinde kemale erebilme hissi ve iştiyakı harekete geçmiş demektir ve dolayısıyla bu olgunluğu elde edebilmenin sebeplerini araştırmaya yönelecektir. Tarikat erbabı, bu noksanlık ve olgunluk dereceleri arasındaki hareketliliğe seyr-i sülûk, bu seyr-i sülûkten bahseden ilme de tasavvuf demişlerdir.

Tasavvufun geçirdiği aşamalara dair özetle **İbn-i Haldûn** (Rahimehullah) “**Mukaddime**”sinde şu ifadelere yer verir:

“İlimler yazılıp tedvin edilince, alimler, fıkıh, usûlü fıkıh, kelam, tefsir vb. alanlarda eserler kaleme alınca, tasavvuf ricâli de tasavvuf ilmi hakkındaki ilimlerini kayda geçtiler. Tasavvuf, sadece ibadet yolu olarak biliniyorken, bundan sonra tedvîn edilmiş bir ilim hüviyetinde kendini göstermiş, ikinci aşamada ise tasavvuf şeyhleri ikinci, üçüncü ve dördüncü hicri asırlarda manevî terbiyeye ihtiyacı olduğunu düşünen kimseler -ki bunlara mürid deniyor-, bu büyüklerin etrafında toplanmaya başladılar. Böylece, İslam’da ilk defa tarikatlar ortaya çıkmış oldu.”

### 2- Tasavvuf kavramı sonraki dönemlerde kullanılan bir kavram değil midir?

Bu iddiaya dair büyük bir muhaddis olan **er-Râmehürmüzî** “**el- Muhaddisu’l-fâsıl beyne’r-râvî vel-vâ’î**” adlı eserinde, **İmâm-ı Mâlik** (Rahimehullah)’dan yaptığı şu nakil çürütmektedir:

İmam Malik’e bir sûfî gelerek: “Ey Ebû Abdillâh! Sana hadisten bir şey arz etmek istiyorum” der. Konuşmanın tam bir metinle nakledildiği bu rivayette “kâle Malik” (قال مالك) ve “kâle es-sûfî” (قال الصوفي) kelimeleri defalarca tekrarlanmıştır[\[11\]](#). İmam-ı Mâlik, h. 90 yıllarında doğmuştur ve görüldüğü üzere sûfî kelimesi ilk devirlerden itibaren kullanılagelen bir kelime olarak göze çarpmaktadır.

Aynı şekilde, **Ahmed b. Hanbel**, **Ebû Süleyman ed-Dârânî**, **Süfyân es-Sevrî** ve **Hasan-ı Basrî** (rahimehümullah) gibi büyük alimlerin bu kavramı telaffuz ettikleri kaynaklarda zikredilmektedir.

Bu soruya şöyle bir cevap da verilebilir:

Tasavvuf, “ihşan” makamıdır. Siz buna ister “tasavvuf” adını verin, ister “ihşan” adını verin, ister “ahlâk” deyin, ister “ruh terbiyesi” deyin, isterseniz “fıkıh-ı bâtın” deyin ortada hiçbir ihtilaf söz konusu olamaz.

Çünkü tasavvuf, gerçekte Allah'ı murakebe etmek, rûhî ve ahlâkî eğitime önem vermek, Allah-u Teâlâ ile irtibatı kuvvetlendirmek, kalbi mâsivâdan arındırmak, güzel işler yapmak ve insanlara güzel davranmak gibi amel ve eylem manzumesinin ifadesidir. Dolayısıyla tasavvuf, ismen olmasa da, bir hal, durum, vaziyet olarak kökleri Hz. Peygamber ve sahâbe zamanına kadar uzanan bir hayat tarzı olarak zaten mevcuttu.

### **3- Şeyhe ihtiyaç var mıdır ? Selef-i sâlihîn döneminde kişi, bir çok üstaddan istifade ediyordu tarikatlarda neden sadece bir şeyhe bağlanılıyor?**

Bir cemaatin belli bir şeyhe bağlanması yadırganmamalıdır. Sahabe-i kiram efendilerimiz Peygamber Efendimizden, tabîin de sahabeden imanî, Kur'ân'ı aldığı gibi sonradan gelen nesiller de onlardan almıştır. Nasıl ki kişinin Kur'ân ve benzeri ilimleri öğreten bir muallime ihtiyacı varsa, keza zahir ve batın ilimleri ona öğretecek bir mürebbiye ihtiyacı vardır ki buna Tasavvuf ilminde **şeyh** denir.

Kuşkusuz **selef-i sâlihîn** diye adlandırılan sahabe tâbiinin belli bir şeyhe bağlanmayıp bir çok üstattan istifade etmeleri, manevî her türlü kir ve lekelerden anırmış pırıl pırıl bir kimliğe ve kişiliğe sahip olduklarından dolaydır. Fakat ilerleyen zaman dilimlerinde manevî hastalıklarda ciddi bir artış olunca, müridde zihni bir dağınıklık uyandırır, buna bağlı seyr-i sülûkü olumsuz yönde etkilenir kaygısıyla belli bir şeyhe bağlanarak bu manevî hastalığın tedavisine ihtiyaç duyulduğu kaynaklarda belirtilmiştir.[\[12\]](#)

### **4- Tasavvufun bid'at olduğu söyleniyor. Bu iddiaya ne dersiniz?**

Bu suâlê birkaç yönden cevap vermek mümkündür. Biz kısaca şunu ifade edelim:

Büyük **Muhaddis Zafer Ahmed el-Osmânî** (rahimehullah), **İmâm-ı Azam Ebû Hanife** (rahimehullah)'ın "Fıkıh, kişinin lehine ve aleyhine yönelik meseleleri bilmesidir" şeklindeki tarifinden hareketle, "ilmen ve amelen Allah'a ulaştıran yolu bilme"nin de açıkça bu kapsama dahil olduğunu ifade etmektedir[\[13\]](#).

Alimler ilmi "zahir" ve "batın" olmak üzere iki kısma ayırmışlardır:

**İlmi Zahir:** Lisan ile zikredilen ve Cenâb-ı Hakkın kulları üzerindeki delilini teşkil eden ilimdir.[\[14\]](#)

**İlmi Batın:** Kalpte haşyet, huşu, tazim, muhabbet üns ve şevk gibi güzel duyguların oluşmasına ortam hazırlayan ilimdir.

Bu itibarla Başta **Süfyan-ı Servi** olmak üzere pek çok selef-i salihin, Alimleri üç kısma ayırmışlardır:

**a- Hem Allah'ı hem de Allah'ın emrini bilen Alim:** Bu kısımla "zahir" ve "batın" diye tabir edilen ilimleri tahsil eden alimi kastetmektedirler.

**b-Allah'ı bilen fakat Allahın emrini bilmeyen Alim:** Bunlar Allah'tan korkan fakat zahir ilimde etraflıca bilgi sahibi olmayan alimlerdir.

**c- Allah'ın emrini bilen fakat Allah'ı bilmeyen Alim:** Bunlar ilmi zahir erbâbıdır. İlmi batın konusunda bunların bir yetkisi yoktur, bundan ötürü bunlarda haşyet, huşû gibi güzîde kalbî meziyetler söz konusu değildir. Selef bunları eleştirmektedir.[\[15\]](#)

Binaenaleyh nasıl ki ilk dönemde henüz olgunlaşmamış olan fıkhnın, nikah, alış-veriş, şahadet, rehin vb. furûata dair meselelerine şer'î temel kaynaklara dönük olmasından dolayı "bid'at" denilemiyorsa, aynen ilmi bâtın diye tabir edilen "tasavvufun" ilk dönem henüz şekillenmemiş, ama şeri kaynaklarla temellendirilen meselelerine de bid'at hükmü verilmemesi îcâb eder.

**5- Tarikatın temeli sahabe toplumuna dayanıyorsa, bu hareket neden diğer tarikat büyüklerine izâfe edilmektedir?**

Tarikatların, **Şah-ı Nakşibend, Abdülkadir Geylânî, Ebu'l-Hasen eş-Şazeli, Mevlanâ Celâleddîn er-Rûmî** (kaddesallâhu esrârahum) gibi tasavvufun mühim simalarına dayandırılması, sözü edilen ihsan makamının kâide ve kurallarını yeniden canlandırıp ivme kazandırdıklarından dolayıdır. Bu nispet aynen fıkıh müktesebâtının meşhûr dört büyük müctehid olan **İmam-ı Azam, İmam-ı Mâlik, İmam-ı Şâfii** ve **İmam-ı Ahmed b. Hanbel'e** (rahimehumullah) nisbeti gibidir.

**6- Tasavvufa felsefenin karıştığı iddiasına ne dersiniz?**

Bu konuya dair **Ömer Nasûhî Bilmen** (rahimehullah) "**Muvazzah İlm-i Kelâm**" adlı eserinde şu şekilde açıklama getiriyor:

Vaktiyle, tasavvuf erbabından olanlar, âlim, ârif ve müteşerrî zatlar idi. Kendilerine has bir takım tabirleri ve ıstılahları vardı ki bunların ruhuna ancak kendileri gibi zevk-i mânevîden hiseyâb olanlar muttali olabilirlerdi. Halbuki bilâhare bir çok mukallidler zuhur etti. Ekâbir-i sofiiyyenin sözleri yanlış tefsîrâta duçar oldu. Tasavvuf, adeta bir felsefey-i işrâkiyye kisvesine büründü. Hâle ait olan tasavvuf, kâlden ibaret kaldı.[\[16\]](#)

Fakat şunu da unutmamamız gerekir. İlk dönem sufilerinin izlerinden gidip, felsefî tasavvufçulara karşı çıkan, onları tenkit eden ehli tasavvuf öteden beri hep var ola gelmiştir.

**SONRAKİ BÖLÜMDE SORU-CEVAP DEVAM EDECEKTİR**

---

[\[1\]](#) Kitab-ı İman hadis no 50

[\[2\]](#) Tabakatuş-Şafiiye (1- 117)

[\[3\]](#) Mektubat 35 Mektup (1- 50)

[\[4\]](#) Hadislerle Tasavvuf (sayfa 253)

[\[5\]](#) Teratib-i İdariyye( 2-185)

[6] al-Adabı eş-Şeriyye ibni muflih 2- 308 tahkik şuyayb Arnavut

[7] Müsned-i Bezzar hadis no (13-333)

[8] ibni Receb Feth'u-l Bari (1-194)

[9] Cum'a süresi 3

[10] Teratib-i idariyye( 2-185)

[11] el- Muhaddisu'l-fâsıl Sayfa 438

[12] Örneğin el-Envar'u-l Kudsiyye İmam eş- Şarani (94)

[13] İla'u Sünen ( 18- 448)

[14] Vereset'ül-Enbiya İbni Receb el-Hanbeli 17

[15] Vereset'ül-enbiya İbni Receb el-Hanbeli 17

[16] Sayfa 40